

Sint-Denijs-Westrem – Bovenhove

januari 2024

J. HOORNE & A. DE LOGI

DL&H-Nota

Colofon

Project
Sint-Denijs-Westrem – Bovenhove
Nota
Archeologienota ID 13866

Erkend Archeoloog:
De Logi & Hoorne bv
OE/ERK/Archeoloog/2015/00052
Canadezenlaan 1A
9991 Adegem
BTW BE 0845.028.465 RPR Gent
www.dl-h.be

Auteurs
Johan Hoorne, Adelheid De Logi

DL&H Archeologienota
© 2024 – De Logi & Hoorne bv

Niets uit deze publicatie mag vermenigvuldigd worden, opgeslagen in geautomatiseerde gegevensbestanden en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook (digitaal, mechanisch, door fotokopie) zonder toestemming van De Logi & Hoorne bv

Inhoud

Abstract	5
DEEL I: NIET UITVOERBAAR PROEFSLEUVENONDERZOEK	5
1. Beschrijvend gedeelte en assessment	5
1.1. Administratieve gegevens	5
1.2. Geplande werken en bodemingrepen	7
1.3. Volledigheid uitgevoerde onderzoek	7
1.4. Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed en kennispotentieel	10
1.5. Afweging en motivering verder onderzoek	10
2. Samenvatting	10
3. Bibliografie	10
DEEL 2: PROGRAMMA VAN MAATREGELEN	11
HOOFDSTUK 1: AFWEGING EN MAATREGELEN	11
1. Afweging van de nood aan maatregelen	11
1.1. Volledigheid uitgevoerd onderzoek	11
1.2. Aan- of afwezigheid van een archeologische site	11
1.3. Waardering van de archeologische site	11
1.4. Impactbepaling	11
2. Bepaling van de maatregelen	11
HOOFDSTUK 2: PROGRAMMA VAN MAATREGELEN VOOR EEN ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING	12
1. Administratieve gegevens	12
2. Afbakening van het onderzoeksgebied	12
3. Onderzoeksdoel en – vragen	12
4. Onderzoeksmethode, -strategie en -technieken	14
5. Criteria voor het behalen van de onderzoeksdoelen	14
6. Criteria voor afwijkingen van de voorziene strategie.	15
7. Geschatte tijdsduur en kostenraming	15
8. Competenties uitvoerders archeologische opgraving	15
9. Risicofactoren en aanpak	16
10. Bewaring opgravingsarchief	16

Abstract

Voorafgaand van de herontwikkeling van een terrein aan Bovenhove in Sint-Denijs-Westrem, ten noorden en noordoosten van de hallen van Flanders Expo, dient het archeologisch potentieel van deze gronden bepaald te worden. Hiertoe werd een bureauonderzoek uitgevoerd waaruit bleek dat op een deel van het terrein nog archeologisch erfgoed mogelijk aanwezig kon zijn, terwijl een ander deel al afdoende gedocumenteerd was door archeologisch onderzoek in het verleden of dat er geen archeologisch potentieel meer verwacht werd. Hierop volgde een archeologienota met een programma van maatregelen voor een proefsleuvenonderzoek in uitgesteld traject op een deel van het terrein (Archeologienota ID 13866). Door de specifieke omstandigheden op het terrein met de aanwezigheid van diverse nutsleidingen (waar onder een middendruk gasleiding en enkele hoogspanningsleidingen) waarvan de ligging niet altijd exact geweten is, en het in gebruik zijn als levering- en transportzone van het beurshallencomplex bleek de uitvoeringen praktisch onmogelijk in de voorziene vorm. Om toch het archeologische potentieel te kunnen vaststellen en tegelijkertijd te kunnen zorgen voor een vlotte planning (gezien de drukte van het beurzenseizoen en andere activiteiten ter plaatse) is geopteerd om een andere methodiek te gaan voorstellen waarbij een strip-and-map-opgraving wordt voorgesteld. Deze nota dient om het Programma van Maatregelen voor deze opgraving vast te stellen.

Het archeologisch vooronderzoek laat toe het archeologisch potentieel van het projectgebied voldoende in te schatten. Op een deel van het terrein zijn mogelijk goed bewaarde relevante archeologische resten aanwezig. Deze archeologische vindplaats dient door middel van een opgraving op een oppervlakte van 1,09ha onderzocht te worden.

DEEL I: NIET UITVOERBAAR PROEFSLEUVENONDERZOEK

1. Beschrijvend gedeelte en assessment

1.1. Administratieve gegevens

Erkende archeoloog:	De Logi & Hoorne bvba OE/ERK/Archeoloog/2015/00052
Locatie projectgebied:	Gent (Sint-Denijs-Westrem), omsloten door Maaltekouter, Henri Crombezlaan, Hélène Dutrieulaan, Bovenhove
Bounding box (Lambert 72):	punt 1: min. X: 102455,81; max. Y: 191140,46 punt 2: max. X: 102824,81; min. Y: 190791,74
Oppervlakte projectgebied:	2,68ha
Oppervlakte opgraving:	1,08ha
Kadaster:	Gent, afdeling 25, sectie A: delen van 208C, 210M, 253E, 253M, 253R, 253/2E, 253S, 239/4m, 259Z3, 315A, 315D, 315E, 315F, 315G, 315H, 315K
Betrokken actoren en specialisten:	Adelheid De Logi (erkend archeoloog); Johan Hoorne (veldwerkleider)
Kadasterkaart:	figuur 1
Orthofoto:	figuur 2

1.2. Geplande werken en bodemingrepen

De initiatiefnemer wenst een terrein van 2,68ha aan de Maaltekouter in Sint-Denijs-Westrem te ontwikkelen. Het betreft kadastraal (delen van) de percelen 208C, 210M, 253E, 253M, 253R, 253/2E, 253S, 239/4m, 259Z3, 315A, 315D, 315E, 315F, 315G, 315H, 315K van sectie A, afdeling 25 van de stad Gent. De geplande werken omvatten de volledige herinrichting van de parkingzone ten noorden van de hallen, alsook een strook ten oosten en ten zuiden van hal 8 van Flanders Expo. Een belangrijk onderdeel van deze werken is de aanleg van nieuwe rioleringen die over het volledige terrein zullen plaatsvinden. Op het noordelijke deel van het projectgebied worden twee grote parkings aangelegd. Aan de westelijke zijde is een bestaande

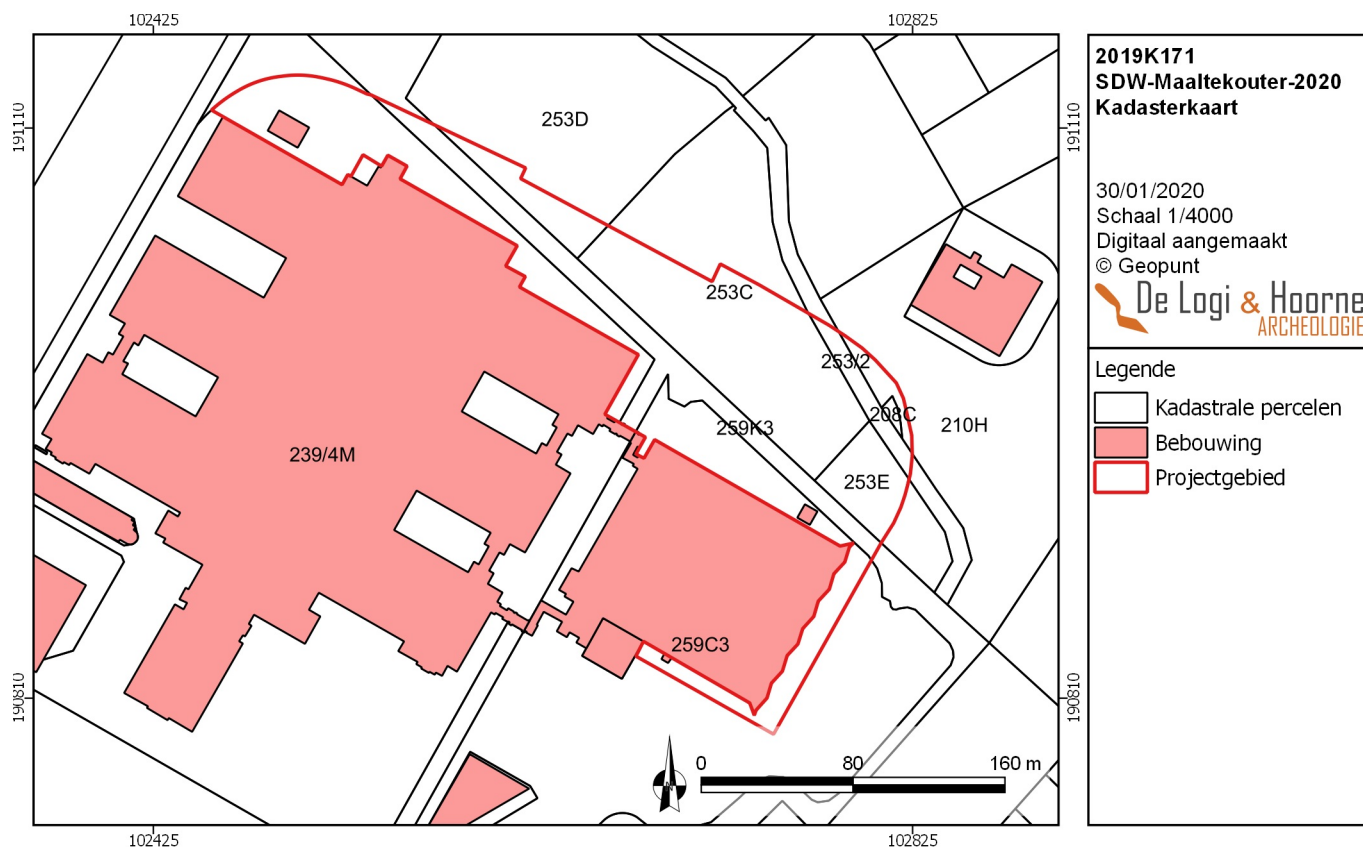
verzamelplaats voor afval. Ook deze ruimte wordt opnieuw ingericht. Voor een volledig overzicht van de werken wordt verwezen naar archeologienota ID 13866. Het is duidelijk dat de werken een vrij ingrijpende impact hebben.

Het noordelijke deel (het stuk ten noorden van Bovenhove) is in het verleden al archeologisch onderzocht, deels door een opgraving en deels door proefsleuvenonderzoek. In deze zone wordt bijgevolg geen impact meer verwacht op het archeologische bodemarchief. Bijkomend is de uiterst noordwestelijke zone een zone waar al heel wat werkzaamheden zijn gebeurd en ook heel wat belangrijke nutsleidingen lopen, waarbij in het verleden tijdens werfcontroles in de omgeving ook al duidelijk werd dat in deze zone geen relevant archeologisch erfgoed te verwachten is. Wat rest is de zone tussen de hallen en Bovenhove en een strook ten zuidoosten van hal 8 en ten zuidwesten van hal 8 waar mogelijk nog archeologische resten aanwezig kunnen zijn.

1.3. Volledigheid uitgevoerde onderzoek

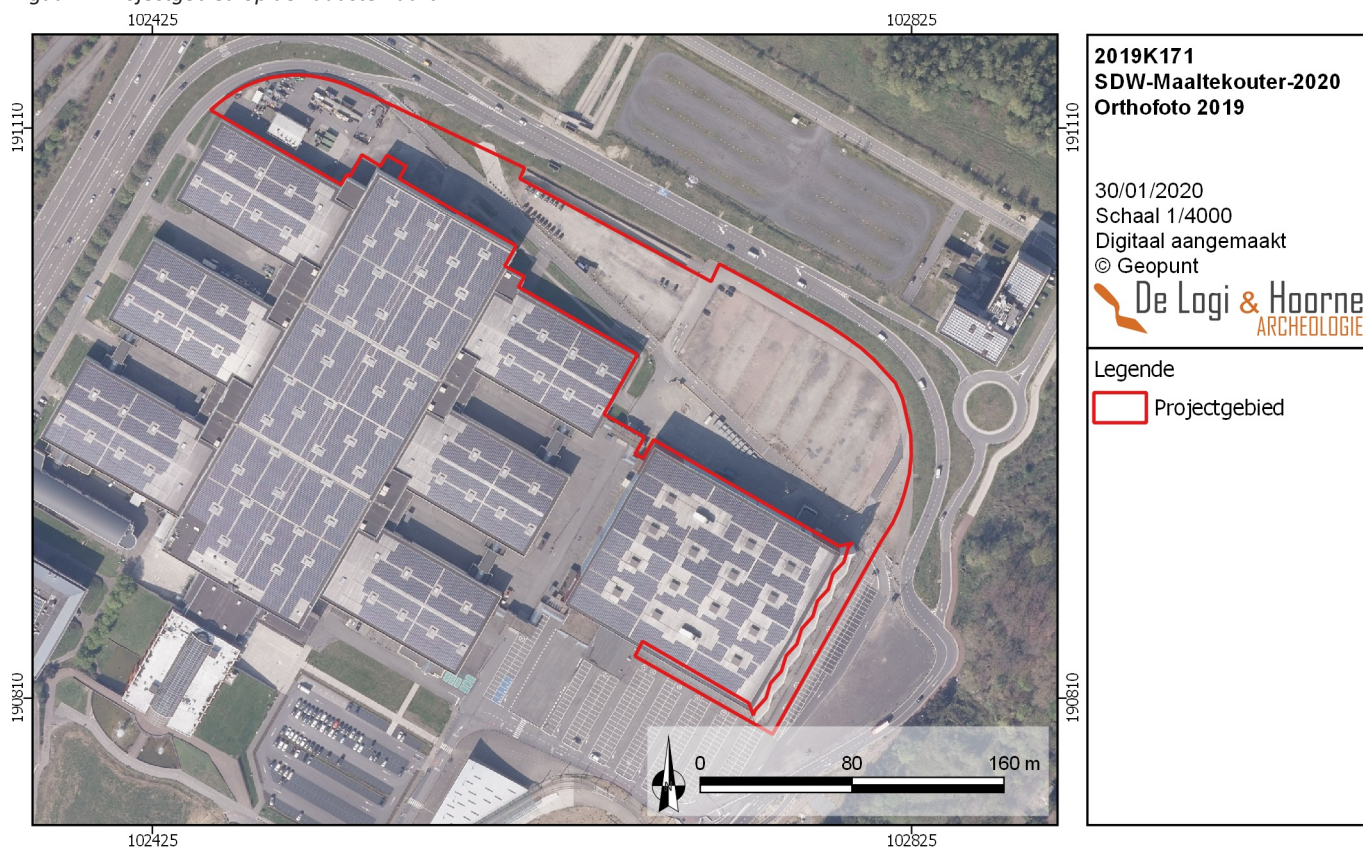
Voor het volledige projectgebied is een archeologienota (ID 13866) opgesteld waarbij een bureauonderzoek is uitgevoerd. Hierbij is het archeologische potentieel van het terrein ingeschat op basis van verschillende parameters waaronder de landschappelijke ligging en het archeologische onderzoek dat in de buurt is uitgevoerd. Dit bureauonderzoek toont aan dat dit een bijzonder interessant gebied is. Landschappelijk ligt het projectgebied op een iets hogere, zandige opduiking, wat het tot een trekpleister maakt in de omgeving. Historische bronnen en kaartmateriaal tonen dat deze landelijke kouter ten noorden van Maalte in het begin van de 19de eeuw ontwikkeld wordt tot militair oefenveld. Een groot rechthoekig gebied blijft gedurende enkele tientallen jaren in gebruik, tot het begin van de 20ste eeuw. Daarna wordt dit oefenveld omgevormd tot vliegplein, dat zowel tijdens de Eerste als Tweede Wereldoorlog gebruikt wordt door de strijdende partijen. Na de oorlog blijft het gebied nog lang in gebruik als vliegveld, tot het in de jaren 1980 ontwikkeld wordt tot evenementencomplex Flanders Expo. Tijdens de bouw van de hallen voerde de Universiteit van Gent hier enkele noodonderzoeken uit. Bij de latere ontwikkeling vanaf 2007 tot het volledig nieuwe stadsdeel The Loop komt er een grootschaliger archeologisch onderzoek. Tijdens verschillende campagnes blijkt dat dit gebied sporen bevat van de vroegste landbouwers uit het neolithicum, de bronstijd, de ijzertijd, de Romeinse periode, vroege middeleeuwen, volle middeleeuwen en ook resten uit beide wereldoorlogen. Een deel van het vooronderzoek en de opgraving van zone 1 uit 2007 vallen binnen het projectgebied in het noordelijke deel. Het oostelijke deel grenst aan onderzoek uit 2016. Het blijkt dat ter plaatse zowel ijzertijdsporen als Romeinse bewoning aanwezig zijn, alsook sporen uit de wereldoorlogen. Andere periodes zijn sporadisch aanwezig, maar wel beter gekend in de directe omgeving. De relatief grote oppervlakte van het plangebied, de ligging binnen een zeer interessante archeologische zone en de ongekende impact van de aanwezige verhardingen zorgen ervoor dat er een hoog potentieel aan relevante kennisvermeerdering gerealiseerd zou kunnen worden. Naar aanleiding hiervan werd voor een deel van het projectgebied een vooronderzoek met ingreep in de bodem voorgeschreven (zie archeologienota ID 13866).

Op basis van de archeologische voorkennis, de geologische en bodemkundige gegevens en het gebruik van het projectgebied volgens de historische kaarten en luchtfoto's is er sprake van een hoog archeologisch potentieel van het projectgebied. The Loop is een belangrijke archeologische meerperiodenvindplaats, die op lokaal niveau zeer veel informatie biedt over de bewoning en het gebruik op de terreinen doorheen verschillende periodes. Ook op regionaal en Vlaams niveau is The Loop een uitzonderlijke site, zowel door de schaal waarop er aan archeologisch onderzoek wordt gedaan, als het veelvoud aan sites uit bijna alle perioden uit de menselijke geschiedenis. Het onderzoekspotentieel tot kennisvermeerdering is bijgevolg zeker bestaand. Het is weliswaar niet duidelijk wat de impact is van mogelijk verstorende ingrepen.

Figuur 1: Projectgebied op de kadasterkaart

Figuur 2: Projectgebied op de kadasterkaart

Tijdens het concrete inplannen van het vooronderzoek bleek dat een proefsleuvenonderzoek in essentie niet uitvoerbaar was zoals vooropgesteld. Door het voorkomen van vele niet-gekende nutsleidingen en de uitgebreide verharding plus de drukte die gepaard gaat met de economische activiteiten rondom en in de hallen van Flanders Expo, bleek niet alleen de geografische inplanting moeilijk, maar ook die in de planning van de werken en activiteiten. Daarom kon het proefsleuvenonderzoek zelf niet plaatsvinden, waardoor de bestaande vraagstelling (nog) niet beantwoord kon worden.

1.4. Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed en kennispotentieel

Er wordt verwacht dat (zie supra) er archeologische sporen aanwezig kunnen zijn, alsook zones die verstoord zijn. Concreet is er dus wel degelijk een zone van 1,09ha waar deze sporen kunnen voorkomen en waar bijgevolg een archeologische verwachting is. Het kennispotentieel van deze archeologische vindplaats is behoorlijk. De directe omgeving is erg rijk aan archeologisch erfgoed en deze vindplaats kan nieuwe inzichten bijdragen aan dit geheel. Verder onderzoek is bijgevolg aangewezen.

1.5. Afweging en motivering verder onderzoek

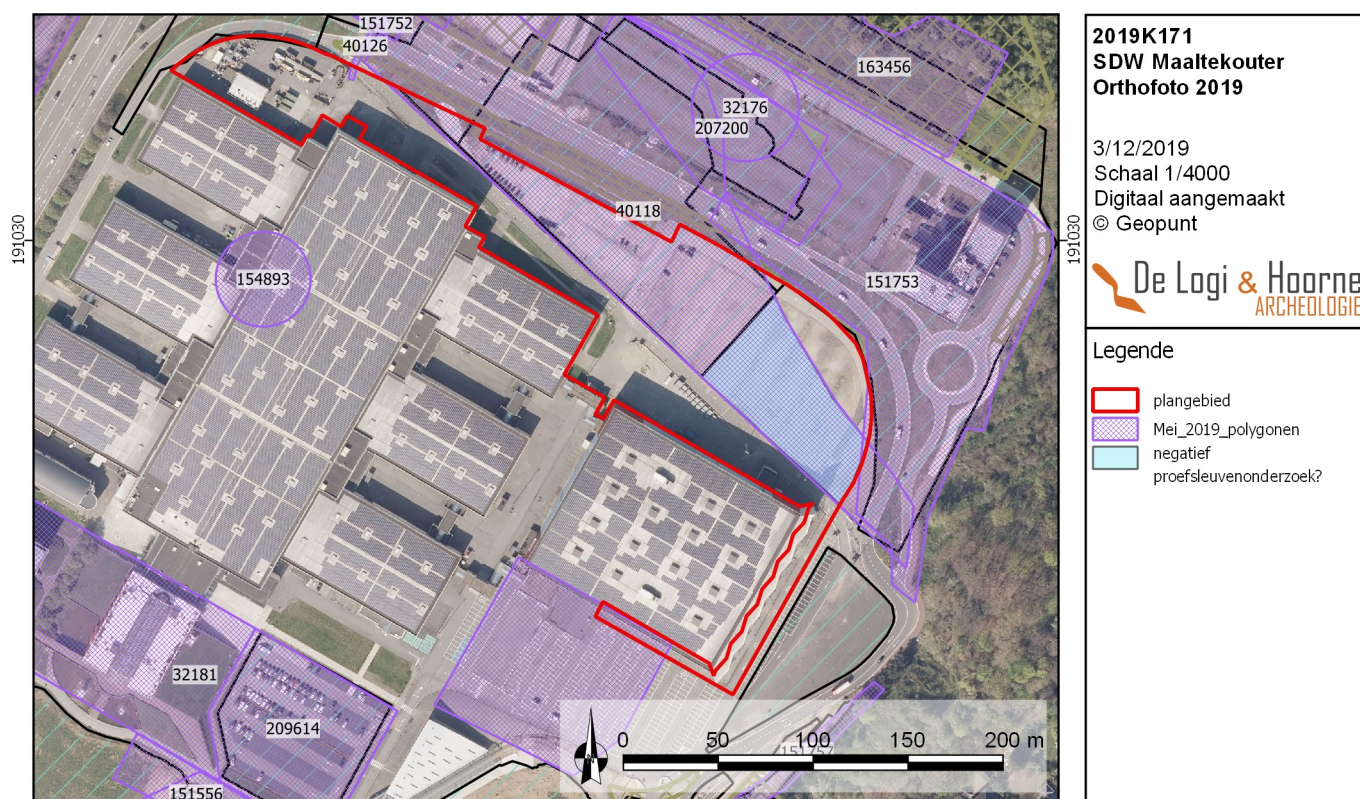
De resultaten van het bureauonderzoek tonen ondanks de onmogelijkheid van het proefsleuvenonderzoek aan dat binnen het plangebied een archeologische vindplaats met hoog kennispotentieel aanwezig kan zijn. Het is bovendien duidelijk dat de geplande werken deze waardevolle archeologische site zullen beschadigen of zelfs vernietigen, en dat met de huidige plannen geen in situ-behoud mogelijk is. De enige mogelijkheid om de kennis aanwezig in de bodem van het plangebied veilig te stellen zonder de bouwplannen drastisch aan te passen, is door middel van een archeologische opgraving in de vorm van een strip-and-map-opgraving, waarbij het volledige vlak wordt geprospecteerd en indien relevante archeologische sporen voorkomen ook opgegraven conform de code van goede praktijk. Hierbij wordt binnen het projectgebied volledig afgegraven (rekening houdend met de nutsleidingen), zodat de prospectie van het archeologische bodemarchief meteen over het volledige projectgebied kan gebeuren. Waar relevante archeologische sporen aanwezig, worden deze meteen aansluitend opgegraven. Dit zorgt er voor dat de moeilijke inplanbaarheid van proefsleuven vermeden wordt en dat meteen een volledig zicht is op het mogelijke potentieel van het terrein, terwijl ook slechts éénmaal een timing moet worden voorzien waarin het terrein niet toegankelijk is in functie van de beurshalactiviteiten en de complexe timing die er hoe dan ook is. Dit waarborgt in se een betere zorg voor het archeologische erfgoed (want vollediger) en is bijkomend ook beter voor de praktische uitvoering van de werken alsook de algemene veiligheid. De modaliteiten van deze opgraving worden verder uitgewerkt in het Programma van Maatregelen.

2. Samenvatting

Naar aanleiding van geplande werken binnen het projectgebied langs Bovenhove in Sint-Denijs-Westrem (Gent) werd oorspronkelijk een archeologienota (ID 13866) opgesteld. Hieruit bleek dat op een deel van het terrein nog archeologisch erfgoed mogelijk aanwezig kon zijn, terwijl een ander deel al afdoende gedocumenteerd was door archeologisch onderzoek in het verleden of dat er geen archeologisch potentieel meer verwacht werd. Om het archeologische potentieel in de weerhouden zone verder in te schatten werd een proefsleuvenonderzoek in uitgesteld traject geadviseerd in het Programma van Maatregelen. Door de specifieke omstandigheden op het terrein met de aanwezigheid van diverse nutsleidingen (waar onder een middendruk gasleiding en enkele hoogspanningsleidingen) waarvan de ligging niet altijd exact geweten is, en het in gebruik zijn als levering- en transportzone van het beurshallencomplex bleek de uitvoeringen praktisch onmogelijk in de voorziene vorm. Om toch het archeologische potentieel te kunnen vaststellen en tegelijkertijd te kunnen zorgen voor een vlotte planning (gezien de drukte van het beurzenseizoen en andere activiteiten ter plaatse) is geopteerd om een andere methodiek te gaan voorstellen waarbij een strip-and-map-opgraving wordt voorgeschreven.

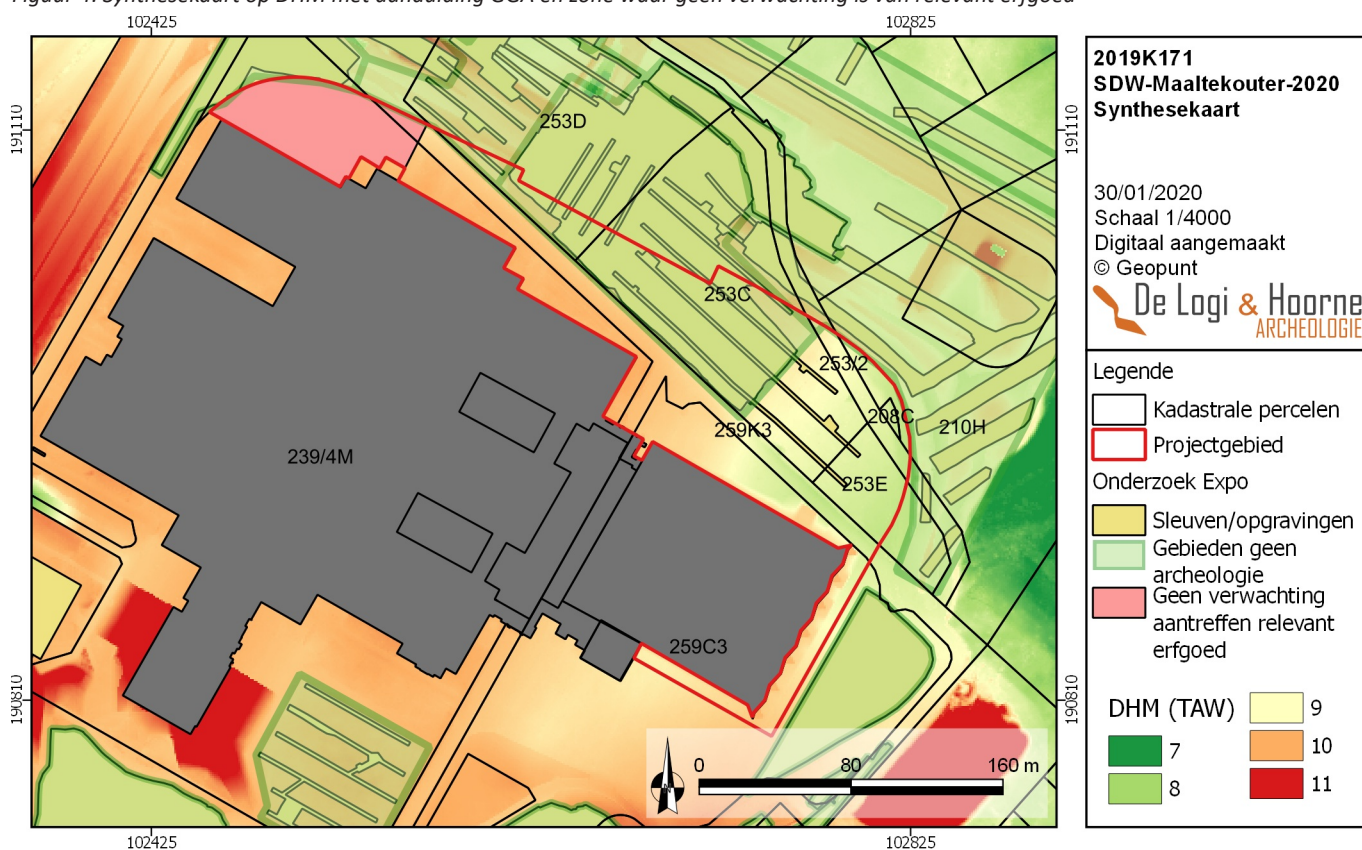
3. Bibliografie

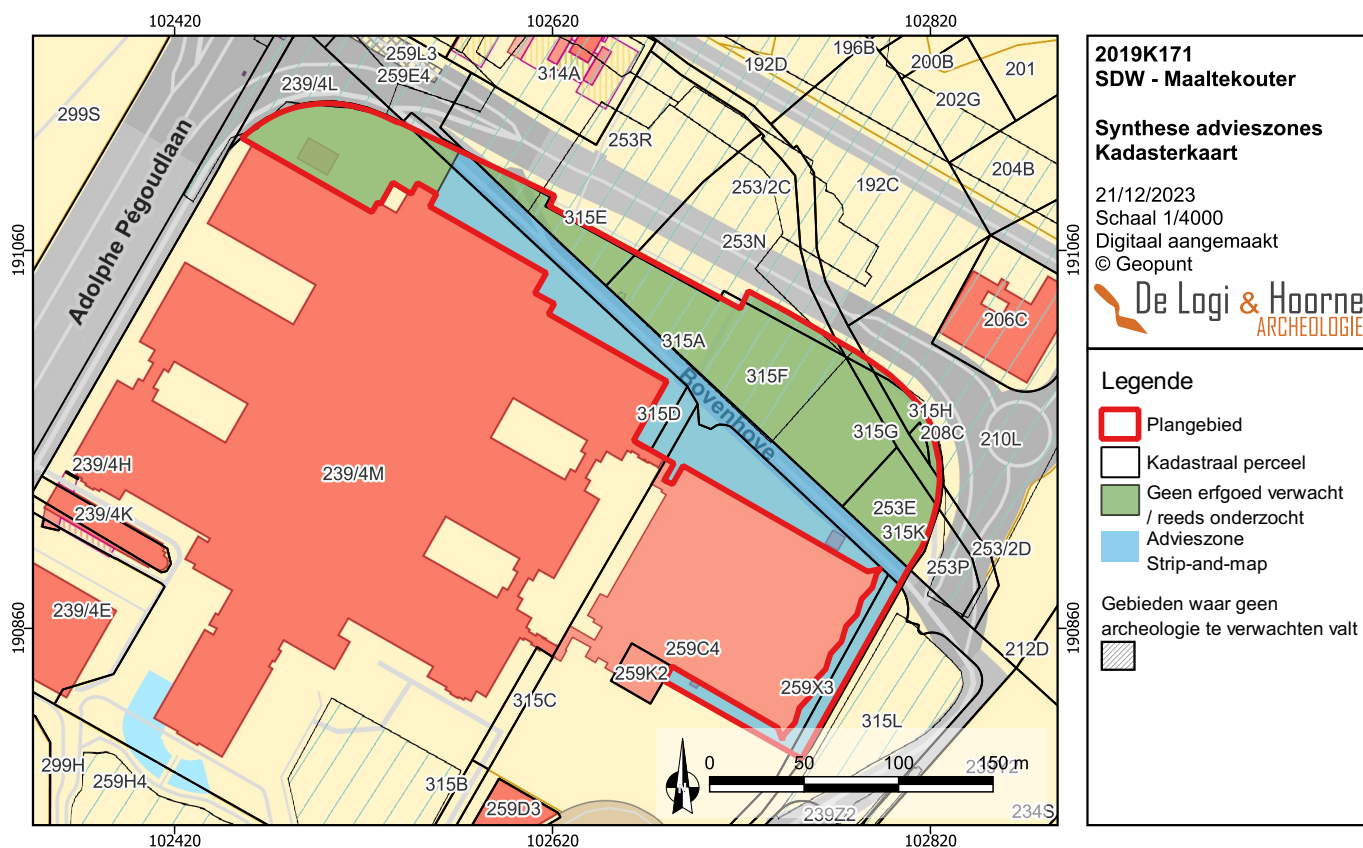
HEYNSSENS N., DE KREYGER F. & HOORNE J., 2020. Sint-Denijs-Westrem – Maaltekouter. januari 2020. DL&H-Archeologienota, Adegem.

Figuur 3: Projectie van de CAI-kaart en het negatief proefsleuvenonderzoek op orthofoto

Figuur 4: Synthesekaart op DHM met aanduiding GGA en zone waar geen verwachting is van relevant erfgoed

Figuur 5: Aanduiding van de zone met opgraving op kadasterkaart

Figuur 6: Aanduiding van de zone met opgraving op orthofoto

